

Heroji grčkog svijeta

Gašparović, Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:342261>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-04**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij povijesti

Marija Gašparović

Heroji grčkog svijeta

Završni rad

doc.dr.sc. Jasna Šimić

Osijek, 2011.

SAŽETAK

Heroji su u grčkom svijetu bili poštovani kao bića koja su manja od bogova a viša od demoni. Heroji su bili osobe, stvarne ili mitske, koji su odudarali od iz svoje zajednice po nekim osobitim zaslugama. S vremenom se počeo štovati njihov kult. Oni su za svakodnevni život Grka bili bitni. Ako su ih poštivali živjeli bi sretno i skladno, a ako bi se pojavila opasnost i strah, za to bi si bili sami krivi jer su nedovoljno štovali heroje ili su ih nečime uvrijedili. Na taj su si način drevni Grci objašnjavali svakodnevicu.

Heroji nisu postojali odvjek u kulturi starih Grka. Heroji su nastajali i nestajali obzirom na potrebu za njima. Heroje je oblikovao isključio narod, bez utjecaja proročišta. Postojalo je više vrsta heroja, oni lokalni, gradski ili pak oni koji su bili slavljani po cijeloj Heladi. Oni najslavniji ostali su sačuvani do danas. Neki od njih su Ahilej, Heraklo, Tezej, Perzej i Odisej.

Ključne riječi: heroji, kult heroja, Ahilej, Perzej, Odisej.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	3
2. TKO SU HEROJI?.....	4
2.1. ČINJENICE O GRČKIM HEROJIMA.....	6
2.1.1. KULT HEROJA.....	6
3. POPIS GRČKIH HEROJA.....	10
4. NAJZNAČAJNIJI GRČKI HEROJI.....	11
4.1. AHILEJ.....	11
4.1.1. AHILEJ PONTARH.....	11
4.2. HERAKLO.....	14
4.3. PERZEJ.....	15
4.4. ODISEJ.....	16
4.5. TEZEJ.....	16
5. ZAKLJUČAK.....	18
LITERATURA.....	19

1. UVOD

Tema ovog završnog rada je „Heroji grčkog svijeta“. Ovu temu sam odabrala iz osobne zainteresiranosti za grčke heroje. Od djetinjstva su mi bile drage priče o njihovim slavim djelima. Sada, kao studentu povijesti, ova tema mi je zanimljiva iz nešto drugačijih razloga. Zanima me sama problematika heroja, tko su oni bili, kako su nastali i razvijali se u svijesti Grka, te zašto su baš oni odabrani da budu slavljani, a mitovi o njima sačuvani do današnjih dana i sada su inspiracija brojnim redateljima i umjetnicima. Kroz ovaj rad pokušat ću odgovoriti na neka od ovih pitanja, a osobito ću se bazirati na njihov razvoj kroz grčku povijest, na kult samih heroja i razloge veličanja određenih heroja.

Kao glavnu literaturu koristila sam djela Zamarovskog, Jakoba Burckhardta i Marine Miličević Bradač.

2. TKO SU HEROJI?

Kada spominjemo heroje u grčkom svijetu, prvo moramo znati što su oni značili. Drevni grčki pojam heroja je drugačiji od pojma heroja u našoj kulturi. Prvo i najvažnije je to da je drevni grčki junak je bio vjerski lik, mrtva osoba koja je primila kult časti i očekuje se da će u povratku zajednici donijeti napredak, osobito u obliku plodnosti biljnog i životinjskog svijeta.¹

Ključni dio priče o herojevu životu je taj da on mora prolazi kroz neku vrstu iskušenja. Junak je smrtnik, a ne besmrtnik kao bogovi. On mora trpjeti tijekom svog života i mora umrijeti. Tek nakon smrti može postati besmrtn u kultu ili u pjesmi.²

Heroj se mora boriti protiv straha od smrti, kako bi postigao najsavršeniju smrt. Taj savršeni trenutak mora biti upisan u pjesmi, *kleos*, što znači ona pjesma koja prenosi slavu. Ona je koristila kao medij kojim se prenosi slava heroja.³

Pjesme koje su se pjevaju za heroje i kult časti izvodile se na festivalima, uključujući i atletske festivale, koji su se održavali njima u čast. Herojeva smrt nikad nije konačna, jer ni njihove zasluge nikada nisu zastarijevale. Proslave u čast herojima izvodile su se periodično, a oni koji su slavili heroja vjerovali su da time on postaje besmrtn.⁴

Heroji su se oblikovali u svijesti naroda. Isprva su to bili preci, važni za određeno mjesto, koji su mu mnogo doprinijeli. Kasnije su oni smatrani potomcima bogova. U 8. stoljeću Grci su počeli osnivati svoje prve kolonije. To im je dalo posebno jak povod za stvaranje heroja. Svaki grčki grad je i prije toga imao i slavio svog heroja osnivača grada, stvarnog ili mitskog, a bez te počasti nisu htjeli ostati ni vođe kolonija. To su s vremenom počeli smatrati pravom koje im pripada. U ratu je najčešće dolazilo do uzdizanja na rang heroja i ponovnog štovanja starih, zaboravljenih heroja, jer se smatralo da je možda to uzrok nedaće koja ih je zadesila. Teško je reći kada i gdje je prvi puta neki živući čovjek proglašen herojem. To je postala stvar narodne odluke, a i samo

¹ http://athome.harvard.edu/programs/nagy/threads/concept_of_hero.html

² isto

³ isto

⁴ isto

trajanje poštivanja nekog heroja je trajalo koliko i volja i potreba naroda.⁵ Sve čete ratnika, pale u borbi, već u rano doba dobivale su kult heroja.⁶

Bitno je naglasiti da su Grci četo miješali demone i heroje. Demoni su bili viša duhovna bića, različita od heroja. Demoni su bili sablasna bića, pa ukoliko je neki heroj u sebi imao crtu sablasnosti, heroj bi se nazivao demonom.⁷ To je bilo moguće zbog toga što je grčka religija bila bez nekog vrhovnog autoriteta, bez dogmi; zato što je nastala u svijesti naroda i razvijala se pod različitim vanjskim i unutrašnjim utjecajima.

Dosad najbrojnije vrste heroja obuhvaćale su samo ljudske ličnosti, ili one koje su važile za ljudske, iz mita ili povijesti. Dogmatsko objašnjenje što je to heroj, nitko nije u stanju dati, ali je filozofija to pokušava objasniti. Pitagora je prvi smjestio heroje na ljestvici između božanstava i demona. On kaže: „Bogove više treba štovati nego demone, a heroje više nego ljude. Zrak je ispunjen dušama, a njih treba smatrati demonima i herojima. Od njih ljudima pa i životinjama, dolaze snovi i predznačenja bolesti i zdravlja.“ U Platonovoj apologiji Sokrata prvi se put heroji nazivaju polubogovima. Stoga je bilo mišljenja da su heroji duše preminulih, ali samo onih hrabrih.⁸

Grčki narod je shvaćao heroje različito u različitim vremenskim periodima. Bitno je naglasiti da je heroje oblikovao isključivo narod, često i bez utjecaja proročišta.⁹

U cijeloj Grčkoj je postojalo stanovništvo koje je živjelo prije doseljenja samim Grka. Oni su za sobom ostavili mnoštvo nadgrobnih spomenika. Teško je prosuditi kako su Grci ispočetka tumačili zatečeno stanje. Vjerojatno su i Grci, kao i svaka novopridošla civilizacija na neki prostor, poštovali grobove umrlih. No, kod Grka se pojavljuje i osjećaj strahopoštovanja pomiješan sa strahom, pa tako grob heroja može postati važna stvar u svakodnevnom životu. Vrlo rano je nastalo mišljenje da, u slučaju rata, junaci ustaju iz grobova kako bi pomogli svojim potomcima i svojem narodu. Ljudi su se nadali da će oni sudjelovati u borbi. To nije bilo samo poželjno, nego je predstavljalo i ponos gradskog stanovništva. Spoznaja da u bitkama na

⁵ Burckhardt, Jakob, Povijest grčke kulture, knj.1, Zagreb, 2001., str. 429.- 431.

⁶ isto, str. 432.

⁷ isto, str. 443.

⁸ isto, str. 433.

⁹ isto, str. 433.

njegovoj strani sudjeluju i takvi predci, vidljivi ili nevidljivi, pobuđuje strah i trepet neprijatelja. Ljudi su za vrijeme opasnosti osim bogova veličali i heroje jer su bili sigurni u njihovu pomoć. Ne zato što nisu bili sigurni u moć i blagonaklonost bogova, nego zato što su se od heroja, zaštitnika grada, mogli više nadati, ali i strahovati, ako su ga ljudi vrijeđali ili zaboravili.¹⁰

O izgledu heroja svjedoče nam brojna umjetnička dijela, kiparska i slikarska.¹¹

2.1. ČINJENICE O GRČIM HEROJIMA

Grci su, osim bogova, štovali i heroje. Osim što su ih štovali, stvorili su i kult heroja. Početak štovanja heroja datira od Homerove Ilijade i Odiseje iz 8. stoljeća prije Krista. U njima je sažeta kulturna tradicija prethodnog razdoblja grčke povijesti. Štovanje heroja u Grčkoj završava s Heriokisom od Philostratusa, oko 200. godine nakon Krista. Osim pismenih izvora o obožavanju heroja, kroz epove i drame sačuvane iz antičkog svijeta. O herojima možemo doznati i na temelju natpisa, arheoloških ostataka, kulturnih mjesta i sl.

Heroji se slave u ritualima, na svetim mjestima, spominju se u mitovima.

2.1.1. KULT HEROJA

Kult heroja je ograničen na određenu lokaciju. U staroj Grčkoj postojalo je doslovce na tisuće kultova heroja. Svako mjesto imalo je vlastiti skup lokalnih heroja. Neki od tih heroja poznati su nam kroz epove (jer svaki heroj spomenut u Ilijadi i Odiseji potencijalno je lokalni heroj) ili tragedije, a drugi se nikada se spominju u nama poznatoj poeziji. Lokalni heroj može biti muški ili ženski, odrastao čovjek ili dijete.¹² „Ljudi su dosta dugo pokazivali grobove brojnih epskih heroja, čiju je slavu cijela Grčka upoznala kroz ep, ili su njima pripisivali dotad bezimene grobove iz drevnog doba. Osim tih likova, poznatih cijeloj naciji, većina gradova je još čuvala sjećanje na lokalne heroje iz

¹⁰ Burckhardt, Jakob, Povijest grčke kulture, knj.1, Zagreb, 2001., str. 433.- 335.

¹¹ isto, str. 425.

¹² http://athome.harvard.edu/programs/nagy/threads/concept/hero_cults.html

svog mračnog ranog doba punog nasilja i opasnosti. Razumije se, često su bila preostala još samo njihova imena. Nestali su bili lokalni mitovi, koji su oglašavali njihovu slavu, ili cijela Helada o tome nije saznala ništa zato što njih nisu spominjali epski pjevači i, kasnije, pisci antičkih tragedija.¹³

Prisutnost kulta heroja u nekom mjestu temelji se na prisustvu tijela ili dijela tijela heroja pokopanog u tom mjestu. Takav odnos je poprimila i kršćanska vjera u kultu svetaca (relikvije svetaca). Tijelo mrtvih heroja smatra se talismanom plodnosti i napretka za zajednicu koja obožava tog junaka. Plodnost se očituje u biljnom svijetu, osobito pri žetvi, u vrtovima, gajevima, voćnjacima, vinogradima i sl. Isto tako, napredak se očituje i u životinjskom svijetu, kod pripitomljavanja životinja ili u lovu, te u ljudskom životu kao seksualnost te začće i odgoj djece.¹⁴

Grobovi grčkih heroja imali su redovan i vrlo često sa strahom povezan kult. Često su bili obzidani, na povišenom mjestu, često vrlo nedostupnom, iz razloga da se heroja se uznemiri i ne probudi njegov gnjev. Vjerovalo se da se heroj strašno uznemiri ako netko uvrijedi ili ubije nekoga, tko je za njegovo vrijeme obavljao istu službu kao i on. S druge strane, mržnja heroja okrenula se protiv svih onih koji su obavljali istu službu kao i onaj koji bi njega uvrijedio.¹⁵

Grob heroja mogao je biti nadgrobni spomenik ili zgrada. Grobovi su bili postavljeni u dvorištima hramova, na agori ili usred vijećnice, na selu, u usamljenim šumskim dolinama i slično, ali su mogli biti i tajni,¹⁶ zbog pljački koje su bile česte, a koje su se najčešće događale prilikom osvajanja grada. Za vrijeme opasnosti, kosti heroja su se prenosile na drugo mjesto ili bi se spalile i rasule po cijeloj oblasti. Tako je dobročinstvo tog heroja bilo opće rasprostranjeno i nije se moglo narutiti nikakvom otmicom.¹⁷ Zemni ostatci heroja

¹³ Burckhardt, Jakob, Povijest grčke kulture, knj.1, Zagreb, 2001., str. 429.

¹⁴ http://athome.harvard.edu/programs/nagy/threads/concept/hero_cults.html

¹⁵ Burckhardt, Jakob, Povijest grčke kulture, knj.1, Zagreb, 2001., str. 443. – 444.

¹⁶ isto, str. 425.

¹⁷ isto, str. 237.

čuvani su pod posebnim okolnostima i nad zemljom i u izuzetnim prilikama pokazivani. Ponekad su ih ljudi odnosili sa sobom u ratove i bitke.¹⁸

Za vrijeme opasnosti, kosti heroja prenosile su se u proročišta kao jamstvo za pobjedu i bogatstvo. Ponekad su stari heroji u nekom gradu postali nedjelotvorni, pa su zamjenjivani novima. Često su nalažene ogromne kosti životinja iz prasihovih, za koje se vjerovalo da su kosti heroja, pa se na temelju njih izračunavale tjelesne dimenzije tog heroja.¹⁹

Grci su se, uz sve poštovanje koje su herojima pokazivali, bojali njihovog gnjeva.²⁰ Stoga su im se prinisile žrtve i njima bi se izražavao poštovanje herojima. Za to je postojao poseban obred. On je proizašao iz običnog kulta groba, ali je bio njegov svečaniji oblik. "Kult je obavljan u sumrak ili noću. Kopana je jama na zapadnoj strani nadgrobno spomenika, pa su formule izgovarane uz okretanje ka zapadu."²¹ Žrtva je bila ulijevana u jamu, najčešće voda, med, mlijeko, vina, ulje, mirisne masti i životinjska krv. Krv se izlivala u zemlju kako bi se stupilo u fizički kontakt s tijelom heroja (ponekad bi cijev bila spojena s ustima leša). Grci su mislili da se na taj način aktivira svijest heroja te da on na taj način može davati savjete po pitanjima plodnosti i blagostanja. Junak je ponekad dobio eufemistički naziv 'iscjelitelja' (Iatros, Iasôn = Jason, itd.). Kada su vjernici žrtvovanje usmjerili prema zemlji, žrtva bi bila upućena herojima, a kada bi žrtva bila upućena bogovima, žrtvovali bi prema nebu, osim za htonske bogove, kojima se također žrtvuje u zemlju. Najčešća žrtvena životinja herojima bilo je ovan.²²

Junak je smatran mrtvim u odnosu na mjesto gdje je bio pokopan, no heroj je u isto vrijeme bio i besmrtni jer on nakon smrti odlazi na mjesto koje je u suprotnosti s Hadom. Ime, pa čak i predodžba tog mjesta varirala je od kulta. Neki od tih mjesta su Elizijske poljane, Otoci blaženih, Bijeli otok i sl. Mnoga od tih imena bila su primjenjivana na stvarna mjesta gdje se štovao kult heroja.²³ Narod je vjerovao da se oni nalaze tamo i to je

¹⁸ Burckhardt, Jakob, Povijest grčke kulture, knj.1, Zagreb, 2001., str. 438.

¹⁹ isto, str. 236.

²⁰ isto, str. 438.

²¹ isto, str. 425.

²² http://athome.harvard.edu/programs/nagy/threads/concept/hero_cults.html

²³ isto

često prikazivano na posudama i na slikama u grobnicama. Grci su pokazivali želju da se i oni nakon smrti pridruže herojima na njihovoj gozbi na jednom od tih mjesta. Stoga su im slali darove u jelu i piću, zauzvrat za dobro. Jedan stari običaj kaže da se sve što padne sa stola pri objedu ostavi tamo, jer to ide vrijednim mrtvima, herojima. To podsjeća na drevna vremena kada su se mrtvi sahranjivali u kući.²⁴

Za heroje su smatrali da su se sposobni vraćati u život, ne samo eshatološki tako da idu u svoj bezvremenski raj koji im postaje prebivalište nakon smrti. Smatrali su da su se heroji sposobni vratiti u sadašnje vrijeme njihova štovatelja.²⁵ Prema narodnom mišljenju, heroji su imali običaj prikazivati se nekim ljudima u snu. Osim toga, imali su i neke druge načine da postanu primjetni ljudima, npr. mogli su se čuti čudni zvukovi kraj njihovog groba.²⁶

Herojima su se polagali vijenci, podizale su im se statue.²⁷ Važnijim herojima posvećivale su se velike povorke, osnivale su se borbene ratničke igre i umjetnička natjecanja, kao što se u starije vrijeme radilo za sve ugledne ljude koji bi umrli.²⁸

Izvor za ovakvu praksu štovanja kulta heroja treba tražiti u ranijim razdobljima Grčke kulture i religioznosti. Naime, u najranijem razdoblju mrtvi iz kuće su štovani kraj vatre na kućnom ognjištu kao božanska bića. „Vezano uz to je i neka vrsta religijskog kulta vezana uz grob i to u kontekstu posebne vjere vezane uz grob.“²⁹ Po njemu je sahranjeni mrtvac, bilo pokopan ili spaljen, nekim dijelom svog duhovnog bića nastavljao živjeti u grobu. Mogao je čuti što mu je dovikivano ili došaptavano, a pripisivalo mu se i da uživa u pićima koja su mu ulijevali u grob, u hrani stavljenoj ili zakopanoj u blizini groba. Čak mu je i pripisivana potreba za tim.³⁰

²⁴ Burckhardt, Jakob, Povijest grčke kulture, knj.1, Zagreb, 2001., str. 440. – 441.

²⁵ http://athome.harvard.edu/programs/nagy/threads/concept/hero_cults.html

²⁶ Burckhardt, Jakob, Povijest grčke kulture, knj.1, Zagreb, 2001., str. 443.

²⁷ isto, str. 431.

²⁸ isto, str. 425.

²⁹ isto, str. 426.

³⁰ isto, str. 426.

3. POPIS GRČKIH HEROJA

▪ Jalmen	▪ Ahil	▪ Olint
▪ Jobat	▪ Belerofont	▪ Paris
▪ Jon	▪ Boreadi	▪ Parnas
▪ Ajant	▪ Edip	▪ Patroklo
▪ Abant	▪ Eneja	▪ Persej
▪ Abder	▪ Euriloh	▪ Piritoj
▪ Agamemnon	▪ Ilirije	▪ Polib
▪ Admet	▪ Ishepolij	▪ Polipet
▪ Akadem	▪ Ifiklo	▪ Protesilaj
▪ Akamant	▪ Kadmo	▪ Stenel
▪ Akamant	▪ Kefal	▪ Stenel
▪ Akteon	▪ Laogon	▪ Timbrej
▪ Alkatoj	▪ Lezb	▪ Titija
▪ Alkej	▪ Leleg	▪ Toant
▪ Amitaon	▪ Leukip	▪ Trasimed
▪ Ankaj	▪ Makarija	▪ Filoktet
▪ Anteja	▪ Mali Ajant	▪ Hektor
▪ Antilej	▪ Maraton	▪ Herakle
▪ Argonauti	▪ Megarej	▪ Hijakint
▪ Arkad	▪ Melampod	▪ Hil
▪ Askalaf	▪ Mops	▪ Hipomedont
▪ Asteropaj	▪ Nestor	▪ Hipomen
▪ Atalanta	▪ Nino Belov	▪ Hipotion
▪ Autolaj	▪ Odisej	▪ Hrisaor ³¹

³¹http://sr.wikipedia.org/srel/%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%98%D0%B0:%D0%93%D1%80%D1%87%D0%BA%D0%B8_%D1%85%D0%B5%D1%80%D0%BE%D1%98%D0%B8

4. NAJZNAČAJNIJI GRČKI HEROJI

4.1. AHILEJ

Ahilej je heroj iz grčke mitologije, sin Mirmidoskog kralja Peleka i nimfe Atetide. Kada je počeo Trojanski rat, sudjeluje u njemu na strani napadača. U Homerovoj Ilijadi predstavljen je kao glavni junak na čelu svoje male vojske Mirmidonaca. Ubio je Hektora, trojanskog junaka i sina kralja Prijama.

Ahilejevo grčko ime Ἀχιλλεύς, *Akhilleús* može biti raščlanjeno kao kombinacija od ἄχος (*akhos*) = "žalost", λαός (*laos*) = "ljudi", "pleme", "nacija". Odnosno, Ahilej je utjelovljenje ljudske tuge koja je tematika brojnih dijelova *Ilijade*, posebice Ahilejeva (za Patroklom).³²

Ahilej je bio tesalski junak, a Tesalija je bila jedna od vodećih kulturnih zemalja u Grčkoj.³³ Smatra se da se Ahilejev grob i grobni humak nalazi na mjestu na kojem su Grci s otoka Lezba osnovali grad Sigej.³⁴ Ahilejev kult se prenosi s grčkog kopna na zapadnu obalu Crnog mora. Na otoku Leuki pronađeno je svetište Ahileju.

4.1.1. AHILEJ PONTARH

Jako cijenjeno božanstvo i „svijet za sebe“ na Crnom moru bio je Ahilej Pontarh³⁵ i kao takav poštovan je kao vladar mora.³⁶ Crno more je bilo izrazito pomorsko područje, koje živi od prekomorske trgovine. Smatra se da je Ahilej Pontarh preuzeo funkciju Posejdona, jer se on na

³² <http://hr.wikipedia.org/wiki/Ahilej>

³³ Stara Grčka, izdavačko poduzeće „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1962., str. 110.

³⁴ Marina Miličević Bradač, Stara Grčka, Grci na Crnome moru, Školska Knjiga, Zagreb, 2004., str. 15.

³⁵ isto, str. 139.

³⁶ Stara Grčka, izdavačko poduzeće „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1962., str. 126.

ovom prostoru gotovo i ne spominje u to vrijeme.³⁷ Grčka mitologija je od početka povezivala Crno more sa svijetom mrtvih,³⁸ stoga Ahilej tamo ima i htonski karakter.

U Olbiji se štovanje Ahileja pojavljuje odmah nakon osnivanja kolonije.³⁹ U čast Ahileja Pontarha po Olbiji se postavljaju natpisi, a podignut mu je i hram na rtu pokraj grada⁴⁰. On je u gradu Olbiji bio zaštitnik arhonata i stratega koji su obavljali glave rukovodeće funkcije u gradu.⁴¹ Kada bi kolegiju arhonata istekao mandat, posvetili bi posvetu Ahileju Pontarhu s imenima arhonata.⁴²

Od 1. st. pr. Krista do 1. st. pos. Krista u Berezini se nalazilo svetište Ahileja Pontarha. To pokazuje velik broj posvetnih natpisa. Do danas su poznate 43 posvete Ahileju, od toga 28 kao Pontarhu. Velik dio ih se nalazi na Berezini, što ukazuje na to da je otok Berezina bio središte olbijskog kulta Ahuleja Pontarha, nakon što su Olibiju razorili Geti. Zanimljivo je da su svi berezinski natpisi nađeni kao sastavni dio kasnijih gradnji, što ukazuje na to da se Ahileja Pontarha kasnije nije toliko štovalo, niti marilo za njega. Dok je otok Berezina funkcionirao kao svetište, bio je nenaseljen, jer priroda tog kulta ne dopušta trajni boravak ljudi na posvećenom području.⁴³ Kultne građevine još uvijek nisu potvrđene.⁴⁴

Ahilejev kult u Pontu povezan je i s mitom o otoku Leuki. Leuka je otok opsega 2 km i visok tridesetak metara iznad mora. Nalazi se oko 45 km u moru ispod delte Dunava. Na ovo mjesto prvi je ukazao Stabon. Izvori govore da je otok posvećen Ahileju. Mnogi izvori miješaju otok Leuku i otok Berezin, no ta je teorija odbačena. Otok Leuka se povezuje s Ahilejom od vremena pjesnika Arktina, jednog od najranijih čije nam je ime sačuvano. Ime otoka razni pisci izvode iz bijele boje litica ili od boje mnogih ptica i zmija koje su ondje prebivale. Navodi se da su ptice bile Ahilejeve sluge i da su svojim krilima čistile svetište. Mitologija kaže da je Ahileja njegova majka ugrabila s pogrebne lomače i odnijela na otok Leuku na Pontu i tako prebacila u misterioznu, polubožansku egzistenciju. Druga priča govori da je lijepa Helena nakon smrti

³⁷ Marina Miličević Bradač, *Stara Grčka, Grci na Crnome moru*, Školska Knjiga, Zagreb, 2004., str. 139.

³⁸ isto, str. 390.

³⁹ isto, str. 390.

⁴⁰ isto, str. 139.

⁴¹ isto, str. 137.

⁴² isto, str. 139.

⁴³ isto, str. 118.

⁴⁴ isto, str. 388.

odnesena na Leuku i ondje je postala Ahilejeva mladenka. Ahilej Pontarh povezuje se s Medejom, Hekatom i s mitom o Amazonkama.⁴⁵

Ahilejev kult na Pontu datira iz 6. st.pr.Kr., a na Leuki postoji kroz cijeli klasični period. Na Leuki je Ahilej štovan kao Pontarh, bog vladar mrtvih. Starija je teorija da je Pontarh domaće božanstvo, koje je nakon dolaska Grka u te vode kontaminiralo grčkim herojem Ahilejom, ali ta teorija nije dokazana i danas se potpuno odbacuje, zato što se Ahilejev grob nije nalazio na Leuki, što je osnova za nastanak i razvoj kulta nekog heroja na određenom mjestu. Drugi pak smatraju da je Ahilejev kult došao na Leuku zbog povezanosti s njegovom majkom Tetidom koja je bila božica mora. I ova je teorija odbačena zbog toga što nisu pronađeni tragovi štovanja Ahileja na južnoj obali Crnog mora. Najprihvatljivija teorija je ta da su Ahileja na sjever Crnoga mora donijeli Milećani za vrijeme svoje kolonizacije, ali je problem što u gradu Miletu nije štovao kult Ahileja. Ipak, to se objašnjava idejom da se svijet mrtvih nalazi na Otocima blaženih, a ta je ideja poslije povezana s Ahilejom. I antički izvori potvrđuju ovu pretpostavku jer govore jednako.

U Homerovo vrijeme, Otok blaženih graničio je s Oceanom. Može se zaključiti da su bijela stijena (Leuka) i prijelaz preko mora povezani s odlaskom na onaj svijet. Isto tako, bijela stijena se nalazila na ulazu u Had. Stoga je vrlo vjerojatno da ime otoka potječe od mitološke predodžbe o izgledu ulaza u onaj svijet, nego od stvarne bijele stijene na otoku Leuki. Prvi grčki pomorci koji su došli do Leuke mogli su ga smatrati otokom mrtvih, ukoliko su za to more kojim su plovili držali Oceanom, jer je u ranijim predodžbama, pa i u Odiseji, svijet mrtvih na kraju Oceana. U pučkim predodžbama u antici na ulazu u onaj svijet postojao je čuvar prijelaza i tako je vjerojatno Ahilej Pontarh identificiran kao lokalni čuvar prijelaza. S vremenom su Grci shvatiti da je riječ o zatvorenom moru, a ne o Oceanu, i da se ulaz u onaj svijet na nalazi ondje, nego ga treba tražiti negdje dalje. Ipak su tragovi ove arhajske ideje ostali u mračnom i opasnom liku i kultu Ahileja Pontarha na otoku Leuki.⁴⁶

Otok Leuka povezan je s mračnim predodžbama. Pomorci su mogli pristajati na njega i prinijeti žrtvu Ahileju, ali su morali otići prije zalaska sunca ili bi im se strašne stvari mogle dogoditi ako ostanu. Arijan je opisao ritual prinošenja žrtava Ahileju na Leuki: oni koji su kanili pristati na

⁴⁵ Marina Miličević Bradač, Stara Grčka, Grci na Crnome moru, Školska Knjiga, Zagreb, 2004., str. 388.

⁴⁶ isto, str. 389. – 390.

Leuku donijeli bi sa sobom žrtvene životinje. Neke od njih bi pustili da slobodno lutaju otokom, dok bi neke žrtvovali. Slobodne bi životinje ostavljali za one koji bi neplanirano dospjeli na otok, a nisu smjeli otići bez prinesene žrtve heroju. Oni bi ostavljali novac za žrtvenu životinju koja se već našla ondje. Tek kad bi se ostavilo dovoljno novaca Ahileju, on bi sam doveo životinju posjetiocu.⁴⁷

Na otoku je postojao Ahilejev hram i u njemu Ahilejeva statua, navodno drvena. Drugi pisci navode da je statua prikazivala Ahileja i Helenu kako vode ljubav. Pronađeni su i zidovi građevine od vapnenca za koju se vjerovalo da je Ahilejev hram. Tamo su nađeni natpisi i dosta keramike.⁴⁸

4.2. HERAKLO

Heraklo je u grčkoj mitologiji bio heroj, polubog, sin vrhovnog boga Zeusa i smrtnice Alkmene. Heraklovo ime nastalo je od dviju grčkih riječi Ἡρα + κλέος = "Herina slava", a to je ime dobio da bi se umanjio Herin bijes.⁴⁹

Heraklo je proveo djetinjstvo na Kreti, i na taj način je vidljiva veza između minojske i helenske kulture, te je očit kontinuitet tog heroja na području Grčke od najranijeg doba.⁵⁰

Heraklo se kasnije spominje u seobi Dorana na Peloponez. Antička tradicija objašnjava masovne seobe Grka borbom moćnih heroja koji su isticali svoja nasljedna prava na ovu ili onu zemlju koja je tobože ranije pripadala njima. Heraklovi potomci nazvani su Heraklidi, a nalazili su se na čelu Dorana. Na taj su način Dorani nastojali podignuti svoj autoritet i tako su na temelju svojeg božanskog podrijetla obrazlagali svoje pravo na osvojene teritorije. Tako je sastavljena izmišljena i zamršena genealogija koja je kraljevski rod vezala za Herakla o čijim je junačkim djelima stvoren velik broj mitova. Heraklo je ahejski junak perzejskog roda. Na taj su

⁴⁷ Marina Miličević Bradač, Stara Grčka, Grci na Crnome moru, Školska Knjiga, Zagreb, 2004., str. 390.

⁴⁸ Isto, str. 391.

⁴⁹ <http://hr.wikipedia.org/wiki/Heraklo>

⁵⁰ Stara Grčka, izdavačko poduzeće „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1962., str. 42.

način dorski vođe dokazale svoje Ahejsko podrijetlo. To se naslijeđe kasnije prenijelo na Spartance.⁵¹

Heraklo je u grčkoj mitologiji poznat po dvanaest junačkih djela koja su ovjekovječena u umjetnosti.⁵² Omiljen mitski heroj Lisipu bio je Heraklo. Poznata je njegova statua Herakla koja prikazuje heroja za vrijeme odmora.⁵³

4.3. PERZEJ

Perzej je također jedan od predaka Heraklida.⁵⁴ Većina etimologa smatra da je Perzej pragrčko ime koje je došlo iz praindoeuropskog. Perzejovo grčko ime možda dolazi od grč. *perthein* = uništiti. Sufiks *-eus* označava imenicu, od aoristne osnove *pers-*. *Perseus* je onda onaj koji uništava (gradove), odnosno vojnik je po zanimanju - prvi mikenski ratnik. Sam korijen *perth-* možda dolazi od praindoeuropskog **b^her-* = strugati, rezati. **b^h-* se u grčkome odražava kao *ph-*, a zbog *th* u sredini riječi, provodi se disimilacija te *ph-* postaje *p-*. Neki tvrde i da je to semitska riječ *p-r-s* = rezati, a povezuje se često i s imenom božice Perzefone, vladarice zagrobnog svijeta. Prema Perzeju se prozvao makedonski kralj Perzej Makedonski.⁵⁵

Perzej je bio sin Zeusa i Danaje. Perzej u grčkoj mitologiji junak je koji je ubio čudovišnu Meduzu. Pauzanije piše da su Grci vjerovali da je Perzej osnovao Mikenu. Donosi da je Perzejova grobnica bila s lijeve strane ceste od Mikene prema Argu te da je postojala sveta mikenska fontana - Perzeja (koja je možda bila izvor koji je opskrbljivao grad vodom).

Narodna mitologija govori da je Perzej našao gljivu (*myces*) te da je na tome mjestu osnovao Mikenu. Prema drugim inačicama, spustio je kapu na to mjesto ili je pak sama Mikena nazvana po Inahovoj kćeri - Mikeni.

Apolodor piše da je sama Mikena već postojala, ali Perzej ju je utvrdio. Potom je postao kraljem toga grada, zajedno sa svojom ženom Andromedom.⁵⁶

Njegova herojska djela prikazivali su brojni antički umjetnici, osobito slikari. Poznato je mnogo kompozicija na temu Perzej oslobađa Andromedu.⁵⁷

⁵¹ Stara Grčka, izdavačko poduzeće „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1962., str. 70. – 71.

⁵² isto, str. 532.

⁵³ isto, str. 559.

⁵⁴ isto, str. 71.

⁵⁵ [http://hr.wikipedia.org/wiki/Perzej_\(mitologija\)](http://hr.wikipedia.org/wiki/Perzej_(mitologija))

⁵⁶ isto

4.4 ODISEJ

Prema Homeru njegovo ime znači „sin boli“. Moguće je da dolazi od grčke riječi *οδηγός*, *odēgós* = vodič. Može značiti i "bol" u smislu da pati, jer na posljetku, Odisej u cijeloj priči boluje, ili psihički ili fizički.⁵⁸

Kroz Homerov ep „Odiseja“ najviše saznajemo o Odisejevu životu. Tu je očita povezanost tadašnje grčke kulture sa ranijim mikenskom razdobljem.⁵⁹

Odisej je bio grčki heroj, kralj Itake, koji je za ženu imao Penelopu. Odisej se, nakon završetka trojanskog rata, vraća u svoju otadžbinu. Na tom putu odlazi preko granice poznatog svijeta i odande donosi priče o čudesima, priče iz mitološkog prostora koji se nadovezuje na realni. Odisej putuje na zapad. Budući da je zapadno od Grčke bilo sve veće more, on predstavlja priče čudesnog pomorca. Njegov odlazak i povratak ne pripadaju okvirima uobičajenog ljudskog iskustva. Priča o narodima, osobama i običajima iz mitološke geografije. Prema njemu, ako se pođe dovoljno daleko na zapad, dolazi se do podzemnog svijeta i kraljevstva mrtvih. Odiseja pripada vremenu otkrivanja svijeta i postupnom širenju granica poznatog i spoznatog.⁶⁰

4.5. TEZEJ

Tezej je u grčkoj mitologiji legendarni atenski kralj. Tezejevim ocem smatrao se atenski kralj Egej, potomak Kekropa, utemeljitelja Atene. Manje vjerojatno, ali češće, smatran mu je ocem i bog mora Posejdon. Njegova majka Etra bila je, prema nekim autorima, Egejeva žena, a prema drugima samo njegova ljubavnica. Po ocu, trezenskom kralju Piteju poticala je od osvajača Peloponeza, Pelopa. Nije, dakle, imao tako uzvišeno podrijetlo kao Herkul, koji je bio smatran Zeusovim sinom, ali za njegovu, unaprijed određenu, istaknutu ulogu u svijetu mitova i to je bilo dovoljno. Rodio se u Trezenu, na istočnoj obali Argolide. Odande kreće u Atenu da tamo postane kralj i na putu do Atene pravi junačka djela. Uz pomoć Arijadne n Kreti ubija Minotaura i na taj način oslobađa Atenu od plaćanja danku. Na povratku kući, zaboravio je

⁵⁷ Stara Grčka, izdavačko poduzeće „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1962., str. 561.

⁵⁸ <http://hr.wikipedia.org/wiki/Odisej>

⁵⁹ Stara Grčka, izdavačko poduzeće „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1962., str. 78.

⁶⁰ Marina Miličević Bradač, Stara Grčka, Grci na Crnome moru, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 511.

zamijeniti crna jedra bijelima. Kad je kralj Egej s visoke stjenovite obale ugledao lađu, pomislio je da je Tezej poginuo i u očajanju bacio se s visoke litice u more, koje je po njemu dobilo ime Egejsko. Tada Tezej postaje atenski kralj, vladavši mudro i pravedno. Utvrdio je grad bedemima i dao Ateni zakone.⁶¹

Tezej je najveći junak jonskih mitova. Izvori o njemu su jednaki kao i za Herakla, koji je bio njegov suvremenik i prijatelj. O tome nam govori Homer i grčke tragedije. Smatra se da je Tezej osnivač Atene. Prema mitu, ujedinio je stanovništvo atičkog poluotoka pod vodstvom Atene, ali je to malo vjerojatno jer je utvrđeno da je Atena postojala i prije njegovog života.

Tezejevo ime dolazi od istog korijena kao i grčka riječ θεσμός, *thesmós* = "institucija", "organizacija". Naime, on je bio odgovoran za *synoikismos* ("zajednički život"), ujedinjavanje Grka.

Tezej je jedan od najvećih junaka grčkih mitova i s pravom se svrstava odmah uz Herakla. Proslavio se mnoštvom sličnih djela, bio mu je ravan hrabrošću i junaštvom i njegov vjerni prijatelj. Često je ratovao na njegovoj strani protiv zajedničkog neprijatelja.

Kao Jonjanin, svojim prijateljstvom s Doraninom Heraklom simbolizirao je jedinstvo Grka, i grčki su umjetnici to rado napominjali svojim zemljacima, posebno političarima iz gradova-država koje su postale jedne drugima neprijatelji. Od brojnih primjera dovoljno je spomenuti samo Fidijin reljef s prizorima iz Tezejeve i Heraklove zajedničke borbe protiv Amazonki, koji je krasio prijestolje Zeusova kipa u Olimpiji, četvrtog od sedam svjetskih čuda.⁶²

⁶¹Vojtech Zamarovsky, Grčko čudo, Zagreb, Školska knjiga, 1978., str. 64. – 68.

⁶²<http://hr.wikipedia.org/wiki/Tezej>

5. ZAKLJUČAK

Heroji u Grčkoj su bili jedna od najosebujnijih značajki antičke grčke religije. U homerskom razdoblju riječ junak se odnosi na čovjeka koji se borio na jednoj od strana za vrijeme trojanskog rata. U povijesnom razdoblju riječ heroj označava mrtvog čovjeka, štovanog i obožavanog na njegovom grobu ili na određenom svetištu. Heroj je bio više od čovjeka, ali manji od boga. Oni su obično djeca nekog od grčkih bogova i smrtnice ili su se svojim djelima toliko istaknuli, da ih je narod jednostavno počeo štovati. Heroji su bili izrazito važni za stanovništvo antičke Grčke. Grci su ih osobito štovali za vrijeme nedaća koje bi ih zadesile. Poput bogova, bili su zaštitnici. Štovani su kao osnivači gradova. Bili su sveprisutni u kulturnom životu antičkih Grka.

6. LITERATURA

1. Ahilej. U Wikipediji. Dostupno na: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Ahilej> [3.5.2011.]
2. Burckhardt, Jakob, Povijest grčke kulture, knj.1,Prosvjeta, Zagreb, 2001.
3. Heraklo. S Wikipedije. Dostupno na: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Heraklo> [3.5.2011.]
4. Miličević Bradač, Marina, Stara Grčka, Grci na Crnome moru, Školska Knjiga, Zagreb, 2004.
5. Odisej. S Wikipedije. Dostupno na: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Odisej> [3.5.2011.]
6. Popis grčkih heroja. S Wikipedije. Dostupno na:
http://sr.wikipedia.org/srel/%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%98%D0%B0:%D0%93%D1%80%D1%87%D0%BA%D0%B8_%D1%85%D0%B5%D1%80%D0%BE%D1%98%D0%B8
[22.2.2011.]
7. Skupina autora, Stara Grčka, izdavačko poduzeće „ Veselin Masleša“, Sarajevo, 1962.
8. Tezej. S Wikipedije. Dostupno na: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Tezej> [3.5.2011.]
9. The Concept of the Hero.
http://athome.harvard.edu/programs/nagy/threads/concept_of_hero.html [22.2.2011.]
10. Zamarovsky, Vojtech Grčko čudo, , Školska knjiga, Zagreb 1978